

podatka o odgovornosti te podaci o vrsti, obliku i sadržaju članka ili knjige (dijela knjige), podatak o bibliografskoj povijesti članka s tematski povezanim uputnicama, sadržajno samostalni radovi raznih autora okupljenih pod jednim skupnim naslovom, naziv rubrike/podrubrike unutar koje je pojedini članak objavljen te podatak o lokaciji bibliografske jedinice otisnut u zagradi odnosno siglu knjižnice (zbirke)/online kataloga s odgovarajućom signaturom/adresom mrežnog izvora.

Radi lakšeg snalaženja u knjizi autorica je izradila i više vrsta kazala. Kazalo autora sadrži imena autora i suautora članaka, prijepisa rukopisa, knjiga, poglavlja u knjigama, imena suradnika (prevoditelja, priređivača, urednika zbornika) te imena korporativnih autora. Imensko i predmetno kazalo čini popis osobnih imena, pojmova, korporativnih naziva, naslova publikacija, članaka i pravilnika. Kazalo naslova časopisa i novina bilježi 271 jedinicu serijske građe (časopisi, novine, godišnjaci, godišnji izvještaji, imenik). Način uporabe bibliografskih jedinica autorica je prezentirala i grafičkim prikazima kako bi se korisnik jednostavnije snašao u velikoj količini podataka.

Iako je u uvodu najavljena i digitalna inačica ove tiskane bibliografije, i premda autorica skromno ističe kako je se ne može smatrati dovršenim djelom, ipak će svatko kome je ikada tijekom istraživanja pomagala bibliografska literatura znati o kakvom je doprinosu, odnosno o koliko važnom pomaganju za znanstvenike riječ. Indira Šamec Flaschar svojim je višegodišnjim radom koji je rezultirao ovim djelom "prištedila" trud mnogim budućim generacijama istraživača, od kustosa Galerije do stručnjaka raznih profila – na jednom je mjestu stvorila dragocjenu, lako pretraživu, bogatu riznicu podataka o Strossmayerovoj galeriji starih umjetnika.

TIHANA LUETIĆ

Karl ADAM, *Großbritanniens Balkandilemma. Die britische Balkanpolitik von der bosnischen Krise bis zu den Balkankriegen 1908-1913.*, Verlag Dr Kovač, Hamburg 2009., 302 str.

Knjiga njemačkog povjesničara Karla Adama o britanskoj politici prema Balkanu u razdoblju od izbijanja aneksijske krize 1908. do završetka balkanskih ratova 1913. analizira ideje i planove britanske službene politike prema balkanskim zemljama i Osmanskom Carstvu uoči izbijanja Prvog svjetskog rata. Autora je na istraživanje britanske vanjske politike u ovom kratkom razdoblju potaknula pretpostavka da je diplomatska kriza zbog aneksije Bosne i Hercegovine 1908. predstavljala veliko iskušenje za savez Velike Britanije i Rusije, sklopljen godinu dana prije, koji je predstavljao otklon od dotadašnje politike britanskog diplomatsko-vojnog podržavanja Osmanskog Carstva i sprečavanja jačanja ruskog utjecaja na jugoistoku Europe. Kako su to razdoblje određivali napeti odnosi između Antante i Rusije i dobri odnosi Velike Britanije s Osmanskim Carstvom, otklon britanske politike od Osmanskog Carstva prema Rusiji mogao je izazvati i zaoštavanje odnosa s Austro-Ugarskom Monarhijom i Njemačkim Carstvom. Autor je knjigu koncipirao kronološki, a sastoji se od šest

poglavlja te popisa literature i izvora. Prvo poglavlje opisuje britansku vanjsku politiku na Balkanu od XIX. st. do 1908. u kontekstu rješavanja istočnog pitanja, odnos britanske politike prema mladoturskoj revoluciji te utjecaj Balkanskog komiteta u Britaniji na službenu britansku vanjsku politiku; drugo poglavlje bavi se britanskom politikom tijekom aneksijske krize od listopada 1908. do travnja 1909. te bugarskom i talijanskom politikom u tom razdoblju; u trećem poglavlju, koje obuhvaća razdoblje između aneksijske krize i izbijanja balkanskih ratova (travanj 1909. – listopad 1912.), autor analizira planove britanskog ministarstva vanjskih poslova prema Balkanu, ponovno usuglašavanje ruskih i austrijsko-ugarskih planova o balkanskom pitanju, odnos prema Kreti i albanskim ustancima i britansku sumnjičavost prema stvaranju balkanskog saveza; četvrto, najopširnije poglavlje detaljno opisuje britansku vanjsku politiku uoči i tijekom balkanskih ratova (listopad 1912. – kolovoz 1913.); u petom poglavlju, koje obuhvaća razdoblje do kraja 1913., autor analizira britansko opiranje turskom osvajanju istočne Trakije, rješavanje granica Albanije te pitanje pripadnosti egejskih otoka, a šesto poglavlje sadrži zaključke o provedenom istraživanju i sažetak. Adam je napomenuo da su aneksijska kriza iz 1908. i diplomatska neslaganja oko rješavanja balkanskih ratova 1912./13. još prije izbijanja Prvog svjetskog rata predstavljali dvije opasne situacije koje su iz lokalnog konflikta između Austro-Ugarske i Srbije mogle prerasti u sukob europskih velesila, koji su one na sve moguće načine pokušale izbjeći, za razliku od srpanjske krize iz 1914., kada više nitko nije poduzimao poteze koji bi spriječili izbijanje svjetskog rata. Naglasio je da je britansku politiku u jugoistočnoj Europi do 1908. karakteriziralo prilagođavanje nastalim političkim promjenama jer je Britanija do 1907. poticala međusobne suprotnosti Rusije i Austro-Ugarske Monarhije, ali i težila održanju Osmanskog Carstva, što je bilo suprotno ruskim ciljevima. No od 1908. britanska je politika sa simpatijama gledala mladotursku revoluciju i nastojala ju je iskoristiti za obnavljanje izgubljenog političkog utjecaja u Carigradu, u kojem su utjecajni bili Nijemci. Ta povoljna prilika za britansku diplomaciju izazvala je dvojbu kako pomiriti tradicionalnu politiku podržavanja Osmanskog Carstva s podrškom njegovu neprijatelju, Ruskom Carstvu. Promijenjene političke prilike 1908. potaknule su britansku diplomaciju na aktivnije sudjelovanje u zbivanjima na jugoistoku Europe, pa je zamišljeno stvaranje neke vrste balkanske antante koju bi činili Srbija, Bugarska, Crna Gora, Grčka i Osmansko Carstvo kao svojevrsna brana austro-ugarskim posezanjima u tom dijelu Europe. Taj je plan bio neostvariv jer su balkanske države Osmansko Carstvo držale glavnim neprijateljem u budućem ratu za Makedoniju i nije bilo moguće sasvim premostiti njihove međusobne suprotnosti. Kako je London procijenio da taj potez ne bi iz temelja promijenio odnose velikih sila na jugoistoku Europe, ministar vanjskih poslova Edward Grey odustao je od aktivne balkanske politike i prihvatio rješenje da se o otvorenim pitanjima moraju dogovoriti Beč i Sankt Peterburg i zaključke iznijeti ostalim velikim silama. U toj se situaciji i svako približavanje balkanskih država doživljavalo kao nepotrebno izazivanje Austro-Ugarske Monarhije, pa ga britanska politika nije više poticala. Adam je napomenuo da se britanska diplomacija razočarala u mladoturskoj revoluciji kad je postalo jasno da ni nove vlasti neće u jugoistočnim europskim pokrajinama provesti reforme po europskom uzoru. Budući da ministar vanjskih poslova Grey nije mogao zaobići protuosmansko raspoloženje britanske javnosti zbog ustanka u Albaniji i popustiti Rusiji u slučaju Crne Gore, britanska je politika sredinom 1911. prvi put upozorila Carigrad

da će izbiti rat ako na Balkanu ne provede temeljite reforme. Činjenica da je ruska diplomacija planirala stvoriti savez Srbije i Bugarske, koje su se tajnim sporazumom dogovorile o podjeli Makedonije, britanskoj diplomaciji jasno je ukazivala da će prije ili kasnije izbiti rat protiv Osmanskog Carstva, ali ona nije bila spremna suprotstaviti se tim planovima zbog očuvanja savezništva s Rusijom, no nije htjela zauzeti ni izričiti protuosmanski stav koji bi koristio samo Njemačkoj. I Rusija i Francuska kritizirale su Britaniju zbog takvog držanja, ali ona je tek nakon izbijanja rata i velikih teritorijalnih dobitaka balkanskih država, koji su naznačili kraj osmanske vladavine u jugoistočnoj Europi, drastično promijenila smjer u politici i odlučila prihvatiti osvajanja balkanskih država. Time je, prema autorovu mišljenju, napravila veliki korak prema rješavanju balkanske dileme u korist Rusije jer je nakon završetka balkanskih ratova održavanje saveza s Rusijom bio prvenstveni interes Britanije. Kako je postalo jasno da je osmanlijska vladavina u jugoistočnoj Europi završila, glavni cilj britanske politike prema Turskoj bio je održavati *status quo* u njezinim azijskim dijelovima, a tursko nezadovoljstvo ishodom Prvog balkanskog rata nije više moglo računati na britansko razumijevanje i potporu kao u razdoblju prije balkanskih ratova.

Knjiga Karla Adama zanimljivo je štivo za sve znanstvenike koji se bave politikom međunarodne diplomacije prema jugoistočnoj Europi početkom dvadesetog stoljeća jer detaljno opisuje manje poznate karakteristike britanske vanjske politike u kratkom razdoblju. Iako sadržajem izravno ne govori o Hrvatskoj, domaćim istraživačima važna je zbog razumijevanja političkih odnosa velikih sila do završetka Drugog balkanskog rata i njihovih političkih stavova uoči izbijanja Prvog svjetskog rata.

ZLATKO KUDELIC

Elisabetta RICCIARDI, *Vita sotto le armi, vita clandestina, Cronaca e silenzio nei diari di un ufficiale (1940-1943)*, Firenze University Press, Firenze 2010., 223 str.

Riječ je o ratnom dnevniku koji je od 10. lipnja 1940. do 4. travnja 1943. vodio pričuvni talijanski časnik poručnik Carlo Ricciardi (1916.–1966.). Njegova kćerka Elisabetta započela je 2005. prepisivati očev dnevnik, što ju je potaknulo i da istraži njegov ratni put. Rezultat svega ova je knjiga u kojoj je ratni dnevnik poručnika Ricciardija objavljen u cijelosti, dok je u uvodnoj studiji prikazan njegov životni put – obiteljske prilike, odrastanje, školovanje, pristupanje talijanskoj vojsci i sudjelovanje u Drugom svjetskom ratu.

Nakon što je u listopadu 1939. diplomirao političke znanosti Ricciardi odlazi u vojsku, gdje se školuje za pričuvnog časnika konjaništva, koje se smatralo prestižnim dijelom kraljevske talijanske vojske i u kojem su služili članovi talijanskih aristokratskih obitelji. Zapravo je Ricciardi težio nakon odsluženja vojske nastaviti karijeru u talijanskoj diplomaciji, u kojoj je služio i njegov otac. No ove planove mijenja ulazak Italije u rat na strani Njemačkog Reicha protiv Francuske i Velike Britanije. Upravo na dan kada Mussolini proglašava ulazak Italije u rat, 10. lipnja 1940., Ricciardi započinje voditi dnevnik. Kao časnik u konjaničkoj pukovniji "Saluzzo", koja je bila u sastavu 1.